מִפְּנֵי שֶׁאוֹר הַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, יֵשׁ זֵכֶר לַדָּבָר. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב יט) 'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם', וְאוֹמֵר (בראשית מד יב) 'וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה, וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן', וְאוֹמֵר (צפניה א יב) 'בָּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת יְרוּשָׁלַיִם בַּנֵּרוֹת', וְאוֹמֵר (משלי כ כז) 'נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן', וממקראות אלו אנו למדים שלשון מציאה שנזכרה בחמץ היא על ידי חיפוש בנרות, כמבואר בדברי הברייתא הקודמת שהובאה לעיל (ז:).

הגמרא מבררת את תחילת דברי הברייתא 'אין בודקים לאור החמה'. שואלת הגמרא: הַאי 'אוֹר הַחַמָּה' הֵיכִי דָּמֵי – באיזה מקום מדובר, אִי נֵימָא [–אם נאמר] שמדובר בְּחָצֵר שאין לה כתלים, וְהָאָמַר [–והרי אמר] רָבָא, חָצֵר אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה כלל, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹרְבִין מְצוּיִין שָׁם, ויש לתלות שכבר אכלו העורבים את החמץ שנמצא בה. אֶלָּא – שמא תאמר שמדובר בְּאַכְסַדְרָה – חדר שיש לו תקרה ושלשה כתלים והדופן הרביעית פתוחה, וְהָאָמַר רָבָא, אַכְסַדְרָה לְאוֹרַהּ נִבְרֶאת – בודקים אותה לאור החמה שמאירה בה, ואין צריך לבודקה בלילה לאור הנר. משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא [–לא נצרכה] הברייתא לומר שאין בודקים לאור החמה אלא לַאֲרוּבָּה דְּבֵיתָא – לחדר סגור שיש בו חור שהחמה מאירה דרכו.

שוב שואלת הגמרא: וּדְהֵיכָא – באיזה מקום בחדר הדברים אמורים, אִי לְבַהֲדֵי [–אם כנגד] הָאֲרוּבָּה, הַיְינוּ אַכְסַדְרָה – הלא דינה כדין אכסדרה שהיא נבדקת לאור החמה כדברי רבא שהובאו לעיל, שכן כנגד הארובה מאירה החמה כמו באכסדרה, ומדוע צריך לבדוק שם לאור הנר. משיבה הגמרא: אֶלָּא מה ששנינו בברייתא שאין בודקים לאור החמה אלא לאור הנר, הוא לְצָדָדִין – בצידי הארובה, שאין אור החמה מרובה בהם כמו באכסדרה.

הגמרא דנה בהמשך דברי הברייתא, שאין בודקים לאור האבוקה. מקשה הגמרא: וְכִי אור אֲבוּקָה לֹא יפה לבדיקה, וְהָאָמַר [–והרי אמר] רָבָא, מַאי דִּכְתִיב [–מה שנאמר] (חבקוק ג ד) 'וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה, קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ, וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ', משמעות הדברים היא, לְמָה צַדִּיקִים דּוֹמִין בְּפָנֵי [–לעומת] הַשְּׁכִינָה, כְּגֵר בְּפָנֵי הָאֲבוּקָה. וכך הוא פירוש הכתוב, 'ונוגה כאור תהיה', שלעתיד לבוא יהיה האור של הצדיקים כאור שבעת ימי בראשית. 'קרנים מידו לו', שזהרורים מאור הקדוש ברוך הוא יקרינו את פני הצדיקים. ומכל מקום לא ידמה אורם לאור השכינה, אלא 'ושם חביון עוזו', תוקף האור הגדול יהיה אצל הקדוש ברוך הוא בלבד, יותר מאשר אצל הצדיקים. וההבדל בין אור הקדוש ברוך הוא לאור הצדיקים, יהיה כעין ההבדל שבין אור הנר שאורו מועט לבין אור אבוקה שאורה מרובה. נמצא שאור האבוקה יפה יותר מאור הנר. וְכן יש להוכיח ממה שֶׁאָמַר רָבָא, אֲבוּקָה לְהַבְדָּלָה היא מִצָּוָה מִן הַמּוּבְחָר יותר מאור הנר, שאור האבוקה יפה מאור הנר. ואם כן מדוע אין בודקים את החמץ לאורה.

הגמרא מבארת בכמה דרכים מדוע אין בודקים לאור אבוקה: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, בודקים דווקא לאור הנר ולא לאור האבוקה, משום שאת זֶה [–את הנר] יָכוֹל לְהַכְנִיסוֹ לְחוֹרִין וְלִסְדָקִין כדי לבודקם מן החמץ, וְאילו את זֶה [–את האבוקה] אֵינוֹ יָכוֹל לְהַכְנִיסוֹ לְחוֹרִין וְלִסְדָקִין מחמת גודלו. עוד מתרצת הגמרא: רַב זְבִיד אָמַר, זֶה [–הנר] אוֹרוֹ מאיר לְפָנָיו, וְזֶה [–האבוקה] אוֹרוֹ מאיר לַאֲחֵרָיו, ומאחר שהאדם האוחז את הנר בידו בודק את המקום שלפניו, על כן אבוקה שאינה מאירה אלא רק את המקום שלאחוריה אינה כשירה לבדיקה. עוד מתרצת הגמרא: רַב פָּפָּא אָמַר, הַאי – אבוקה זו, האדם האוחזה בָּעֵית [–מתייראי] שמא תבעיר את הבית, ועל כן אינו שם לבו לבדוק כראוי. וְאילו הַאי – נר זה, לֹא בָּעֵית [–אין מתיירא] האדם האוחזו שמא יבעיר את הבית, ועל כן דווקא הוא כשר לבדיקה. עוד מתרצת הגמרא: רַבִינָא אָמַר, הַאי מַשָּׁךְ נְהוֹרָא – הנר אורו נמשך בקביעות במקום אחד ואינו דולק בקפיצות, וְהַאי מְיַקְטְפִי אִיקְטוּפֵי – ואילו שלהבת האבוקה מפסיקה וקופצת כל הזמן, ועל כן אינה כשירה לבדיקה.

הגמרא חוזרת לביאור דברי משנתנו: כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין כו' בו חמץ אין צריך בדיקה. שואלת הגמרא: 'כָּל מָקוֹם שאין מכניסים בו חמץ אין צריך בדיקה' לְאָתוּיֵי מַאי – מה בא לרבות, הלא אין צורך בכל בבא זו, שהרי כבר שנתה המשנה בהמשך דבריה שחובת בדיקה היא רק במקום שמכניסים בו חמץ. משיבה הגמרא: 'כל מקום שאין מכניסים בו חמץ אין צריך בדיקה' בא לְאָתוּיֵי [–לרבות] הָא דְּתָנוּ רַבָּנָן – את מה ששנינו בברייתא, חוֹרֵי כותל הַבַּיִת הָעֶלְיוֹנִים שהם גבוהים הרבה ואין יד אדם מגעת לשם, וְכן החורים הַתַּחְתּוֹנִים שהם נמוכים הרבה, ואין דרך להניח בהם חמץ משום שאינם נוחים לשימוש, וְכן גַּג הַיָּצִיעַ שמחמת שיפועו אין מניחים עליו חמץ אפילו שאינו גבוה, וְכן גַּג הַמְגֻדָּל [–הארון] שמניחים בתוכו אוכלים וכלים, וְכן רֶפֶת בָּקָר וְלוּלִין של תרנגולים שכל חמץ המונח שם נאכל על ידי הבהמות או התרנגולים, וְכן סַתָּבָּן [–בית תבן] שאין דרך להכניס בו חמץ, וְכן אוֹצְרוֹת יַיִן וְאוֹצְרוֹת שֶׁמֶן שאין דרך להכניס בהם חמץ, כל מקומות אלו אֵין צְרִיכִין בְּדִיקָה, משום שאין החמץ מצוי בהם. על כן הוסיפה משנתנו תיבת 'כל', כדי לפטור גם מקומות אלו מבדיקה.

הגמרא מביאה את המשך דברי הברייתא: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מִטָּה הַחוֹלֶקֶת בָּתוֹךְ הַבַּיִת – שמעמידים אותה באמצע הבית במקום מחיצה, כדי לחלק את הבית לשנים ולהשתמש בכל חלק לתשמיש אחר, וּמַפְסֶקֶת – שרגליה גבוהות ויש הפסק חלל בין תחתיתה לבין הקרקע, צְרִיכָה בְּדִיקָה תחתיה, שמא הניחו שם חמץ.

הגמרא מקשה סתירה מדברי ברייתא זו לברייתא אחרת: וּרְמִינְהוּ – ויש להקשות, הלא שנינו בברייתא אחרת, חוֹר שֶׁבכותל עבה המפסיק בֵּין בית אָדָם אחד לְבית חֲבֵירוֹ, זֶה בּוֹדֵק מצד ביתו עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְזֶה בּוֹדֵק מצד ביתו עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְהַשְּׁאָר – ואת החמץ העלול להמצא באמצע החור במקום שאין ידם מגעת, כל אחד מהם מְבַטֵּל בְּלִבּוֹ, ואין מקום זה צריך בדיקה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מִטָּה הַחוֹלֶקֶת [–החוצצת] בָּתוֹךְ הַבַּיִת ומחלקת אותו לשני חלקים, וְעֻצִּים וַאֲבָנִים סְדוּרִים תַּחְתֶּיהָ, וּמַפְסֶקֶת – ויש חלל המפסיק בין תחתיתה לבין העצים והאבנים, אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה. מסיקה הגמרא את קושייתה: קַשְׁיָא [–קשה] ממה שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא הראשונה בדין מִטָּה שהיא צריכה בדיקה תחתיה, אַמִּטָּה – על מה שאמר בברייתא השניה שאינה צריכה בדיקה תחתיה. וכן קַשְׁיָא [–קשה] ממה ששנינו בברייתא הראשונה בדין חוֹרִין שבכותל שאינם צריכים בדיקה, אַחוֹרִין – על מה ששנינו בברייתא השניה שצריך לבדוק את חורי הכותל עד מקום שידו מגעת.

מתרצת הגמרא: מדין חוֹרִין שבברייתא הראשונה אַחוֹרִין [–על דין חורים] שבברייתא השניה לֹא קַשְׁיָא, שכן הָא – הברייתא הראשונה שפוטרתם מבדיקה, מדברת בְּעֵילָאֵי וּבְתַתָּאֵי – בחורים גבוהים הרבה ונמוכים הרבה שאינם נוחים להשתמשות, וְהָא – והברייתא השניה המצריכה לבודקם, מדברת בְּמִיצְעֵי – בחורים שבאמצע גובה הכותל, שרגילים להשתמש בהם ולהניח בהם חמץ. וכן מדין מִטָּה שבברייתא הראשונה אַמִּטָּה [–על דין מיטה] שבברייתא השניה לֹא קַשְׁיָא, שכן הָא [–מה] שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא הראשונה שצריך לבדוק תחתיה, מדובר במטה דְּמִידַלְיָא [–שמוגבהת] הרבה מהקרקע ונוח להשתמש תחתיה, ועל כן יש לחשוש שמא הניחו שם חמץ. ואילו הָא [–מה] שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא השניה שאין צריך לבדוק תחתיה, מדובר במיטה דְּמִיתַּתְאֵי [–נמוכה], ואף שיש קצת חלל תחתיה מכל מקום אין נוח להשתמש בו ולהניח שם חמץ, ועל כן אין צריך לבודקו.

הגמרא דנה בהמשך דברי הברייתא שהובאה לעיל, 'אוצרות יין ואוצרות שמן אין צריכים בדיקה'. מקשה הגמרא: וְכִי בְּאוֹצְרוֹת יַיִן אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא אחרת, אוֹצְרוֹת יַיִן צָרִיךְ בְּדִיקָה, וְאוֹצְרוֹת שֶׁמֶן אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. מתרצת הגמרא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – במה מדובר כאן בברייתא השניה, בְּאוצרות יין

המשך בעמוד קעג

שהוא מְסָתַפֵּק מהם לצורך סעודתו, שצריך לבודקם משום שלפעמים נגמר היין שעל השולחן, ונכנס לשם השמש כשפיתו בידו להביא יין, ושוכח שם את הפת.

מקשה הגמרא: **אִי** חָכִי – אם מדובר באוצרות שמסתפקים מהם לצורך הסעודה, באוצרות שָׁמֵן נַמִּי [–גם כן] יש לחשוש שמא נכנס לשם השמש כשפיתו בידו, ומדוע שנינו בהם שאינם צריכים בדיקה. מתרצת הגמרא, שָׁמֵן יֵשׁ מידה של קֶבַע לַאֲכִילָה שלו, ויודע אדם כמה שמן יצטרך לכמות הסועדים שבסעודה זו, ואינו צריך להביא עוד ממנו באמצע הסעודה. אבל יַיִן אֵין קֶבַע לִשְׁתִיָּה שלו, ולפעמים שתיית יום זה מרובה משל אתמול, ואין השמש יודע כמה ישתו היום, ועל כן לפעמים אין די ביין שהכין לפני הסעודה, וצריך להביא עוד ממנו באמצע הסעודה.

הגמרא מביאה ברייתא בדין אוצרות שכר: תָּנֵי [–שנה] רַבִּי חִיָּיא בברייתא, עֲשׂוּ אוֹצָרוֹת שֵׁכָר בְּבָבֶל, כְּאוֹצָרוֹת יַיִן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. שמאחר שבבבל רגילים בשתיית שכר, ואין מידה קבועה לשתייתו, צריך לבדוק מחמץ בְּאוצר שכר שמְסָתַפֵּק ממנו לצורך סעודתו.

הגמרא דנה בדין אוצרות דגים: אָמַר רַב חִסְדָּא, בֵּי [–בית אוצר] דָּגִים אֵין צְרִיךְ בְּדִיקָה. מקשה הגמרא, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא, אוצרות דגים צְרִיכִין בְּדִיקָה. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא – אין זו קושיא, הָא – מה שאמר רב חסדא שאינם צריכים בדיקה הוא בְּאוצרות של דגים רַבְרְבֵי [–גדולים], שיש קבע ואומד כמה דגים יצטרכו לסעודה, ואין השמש צריך לעמוד באמצע הסעודה ולהביא מהם דגים נוספים. וְהָא – ומה ששנינו בברייתא שהם צריכים בדיקה, הוא בְּאוצרות של דגים זוּטְרֵי [–קטנים], שאין להם מידה קבועה, ולפעמים צריך השמש לעמוד בתוך הסעודה ולהביא מהם דגים נוספים, ונכנס לאוצר כשפיתו בידו.

הגמרא דנה בחיוב בדיקה של אוצרות נוספים: אָמַר רָבָה בַּר רַב הוּנָא, בֵּי מִילְחֵי [–אוצר מלח] וּבֵי קִיטְרֵי [–אוצר שעוה למאור] צְרִיךְ בְּדִיקָה, לפי שאין להם מידה קבועה, ולפעמים צריך לעמוד בתוך הסעודה ולהביא מהם כמות נוספת. וְאָמַר רַב פָּפָּא, בֵּי צִיבֵי [–אוצר עצים] וּבֵי תַּמְרֵי [–אוצר תמרים] צְרִיךְ בְּדִיקָה, משום שאין להם מידה קבועה, ויש לחשוש בהם לחשש האמור.

הגמרא מביאה ברייתא הפוטרת מבדיקה במקום סכנה: תָּנָא – שנינו בברייתא, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ [–את בעל הבית] לְהָכָנִים את יָדוֹ לְחוֹרִין וְלִסְדָקִין כדי לִבְדּוֹק אם יש שם חמץ, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. שואלת הגמרא, מַאי [–מה] חשש סַכָּנָה יש בדבר, אִי נִימָא [–אם נאמר] שהוא מִפְּנֵי סַכָּנַת עַקְרָב העלול להימצא בחורים ובסדקים, אם כן כִּי [–כאשר] מְשַׁתַּמֵּשׁ [–השתמש] בהם בעל הבית להניח בתוכם חמץ הֵיכִי אֵישַׁתַּמֵּשׁ – איך השתמש בהם, ומדוע לא חשש לסכנה זו. משיבה הגמרא, לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה הברייתא לומר דין זה אלא בבית דִּנָּפָל, ובזמן שהיה הבית קיים השתמש בחורי כתליו והניח בהם חמץ, ועתה כשנפל הבית יש בין אבניו סכנת עקרבים המצויים באשפתות ובגלי אבנים. ובאה הברייתא ללמדנו שאין צריך לבדוק את גל האבנים אלא רק לפי מראה העין, אבל אין צריך להכניס את ידו בין האבנים מפני הסכנה.

מקשה הגמרא: אִי [–אם] מדובר בבית שנָּפַל, לָמָּה לִי בְּדִיקָה באבניו כלל, ומדוע הוצרכה הברייתא לפוטרו מפני הסכנה, וְהָתַנַן – והרי שנינו במשנה להלן (לא:), חָמֵץ שֶׁנָּפְלָה עָלָיו מַפּוֹלֶת חֲרֵי הוּא [–שם] במשנה מדובר בחמץ המצוי תחת המפולת באופן שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו ועל כן הוא נחשב כמבוער ואין צריך לבערו. אבל הָכָא [–כאן] בברייתא, מדובר כְּשֶׁהַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו – אחר החמץ שנמצא תחת המפולת, וחמץ זה אינו נחשב כמבוער, ועל כן לולי הסכנה היה צריך לבודקו.

עוד מקשה הגמרא: מדוע פטרוהו חכמים מבדיקה מפני הסכנה, וְהָא [–והרי] אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין. ואם כן בשעת קיום מצות ביעור חמץ אין לחשוש לסכנת העקרב, ומדוע לא יבדוק תחת המפולת. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, חששו חכמים שֶׁמָּא הִתְאַבֵּד לוֹ מַחַט בתוך גל האבנים, וְאגב בדיקת החמץ אָתֵי לְעַיּוֹנֵי בַּתְּרָהּ – יבוא לחפש אחר המחט. ומאחר שאין כוונתו לשם מצוה בלבד אינו נחשב כשליח מצוה, ועל כן הוא עלול להינזק מעקרבים, ולפיכך פטרוהו מבדיקה.

שוב מקשה הגמרא: וְכִי תַּאֲמַר [–האם באופן זה] שהבודק מכוין בבדיקתו אף לשם דבר אחר, לָאו מעשה מִצְוָה הוּא. וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא, הָאוֹמֵר סֶלַע זוֹ אני נותן לְצְדָקָה בְּשָׁבִיל שֶׁיִּחְיֶה בְּנִי, אוֹ בשביל שֶׁאֶחְיֶה בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא,

חֲרֵי זֶה צָדִיק גָּמוּר במצוה זו. ואם כן מה בכך שהוא מתכוין בבדיקת החמץ גם למצוא את המחט, הלא מכל מקום מצוה היא, ויש לה להגן עליו מפני סכנת העקרב. מתרצת הגמרא, לא חייבוהו לבדוק במקום סכנה זו, משום שחששו דִּילְמָא בָּתַר דְּבָרַךְ אָתֵי לְעַיּוּנֵי בַּתְרָהּ – שמא לאחר שיגמור לבדוק את החמץ ימשיך לחפש אחר המחט, ומאחר שכבר גמר את מצוותו, שוב אין המצוה מגינה עליו מפני הסכנה.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בסכנה שבבדיקת חורים וסדקים: רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, מה ששנינו בברייתא שלא חייבוהו לבדוק בחורים ובסדקים מפני הסכנה, מדובר בחורים הנמצאים בכותל שבינו ובין הנכרי, והוא מְשׁוּם סַכָּנַת הַנָּכְרִים, וכשיטת פְּלִימוֹ הִיא. דְּתַנְיָא – שכן שנינו בברייתא, חוֹר שבכותל שֶׁבֵּין בית יְהוּדִי לְבֵית אֲרַמַּאי [–ארמי, נכרי], בּוֹרֵק היהודי את החור מצד ביתו, עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת ולא יותר, וְאֵת הַשְּׁאָר – ואת החמץ העלול להימצא במקום שאין ידו מגעת מְכַבְּשׁוֹ בְּלִבּוֹ, ואין צריך לבדוק אחריו. פְּלִימוֹ אָמַר, כָּל עֻמְקוֹ [–את החור כולו] אֵינוֹ בּוֹדֵק כלל, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה, ובסמוך יבוארו דבריו.

שואלת הגמרא: מַאי [–מה] סַכָּנָה יש בבדיקת החור שבינו ובין הנכרי. אִי נַיְמָא [–אם נאמר] שיש בה סַכָּנַת כִּשָּׁפִים, שהנכרי יעליל עליו שהוא עושה לו כשפים בכותל ויזהרגנו, אם כן כִּי אִישְׁתַּמְּשׁ [–כשהשתמש] הישראל בחור שבכותל, הֵיכִי אִישְׁתַּמֵּישׁ – איך השתמש בו, הלא היה לו לחשוש שיחשדנו הגוי שהוא עושה לו כשפים. משיבה הגמרא: הָתָם – שם בשעת השימוש בחור, כִּי אִישְׁתַּמֵּישׁ יָמְמָא וּנְהוֹרָא וְלָא מַסְּקִיךְ אַדַּעְתֵּיהּ – כאשר השתמש בו הישראל היה זה ביום ובשעת האור, ועל כן לא העלה הנכרי בדעתו להעליל עליו שהוא עושה כן לשם כשפים, אבל הָכָא [–כאן] בשעת בדיקת החמץ, לֵילְיָא וּשְׁרָגָא הוּא – הרי בלילה היא, ונעשית לאור הנר, וְעל כן מַסְּקִיךְ אַדַּעְתֵּיהּ – מעלה הנכרי על דעתו להעליל עליו שעושה כן לשם כשפים.

מקשה הגמרא: מדוע פטרוהו מלבדוק משום סכנת הנכרי, וְהָאָמַר [–והרי אמר] רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין, ואין לחשוש לסכנה בזמן עשיית המצוה. מתרצת הגמרא: הֵיכָא דְּשָׁכִיחַ הֵיזֵקָא שָׁאנֵי – היכן שהדבר שכיח שיארע לו נזק על ידי קיום המצוה, יש לחשוש לו אף במקום מצוה. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר לאחר שציוה ה' את שמואל ללכת ולהמליך את דוד למלך תחת שאול (שמואל א' טז ב), וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, אֵיךְ אֵלֵךְ, וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי. וַיֹּאמֶר ה', עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַה' בָּאתִי וגו', ועל ידי תחבולה זו לא יֵדַע שאול שבאת להמליך את דוד. ואף על גב שנשלח שמואל על ידי ה', מכל מקום חשש מפני שאול שיהרגנו. ומכאן שאף לשליח מצוה יש לחשוש לסכנה שכיחה.

הגמרא מביאה נידון בענין 'שלוחי מצוה אינם ניזוקין': בָּעוּ מִינַּיהּ מָרֵב – שאלו את רב, הָנֵי בְּנֵי בֵּי רַב דְּדִיירִי בְּבָאנָא – אותם תלמידים של בית רב הגרים בכפרים שבבקעה, מַהוּ לְמֵיתֵי קַרְמָא וְלִשְׁוֹקְבָא לְבֵי רַב – האם יכולים הם לבוא בבוקר קודם עלות השחר, וכן בערב לאחר שחשיכה לישיבת רב, או שיש להם לחשוש מפני המזיקים המצויים בלילה ולצאת רק לאחר שמאיר היום. אָמַר לְהוּ רב [–להם], נִיתּוּ – יבואו בחשיכה, וְעַלַי וְעַל צַוָּארֵי יהיה עונש היזקם. כלומר, אני ערב להם שלא ינזקו, משום שמצות תלמוד תורה מגינה עליהם. הוסיפו לשואלו: נִיזּוֹל מַאי – האם יכולים הם גם לחזור לאכסנייתם לאחר שיחשך היום, ולסמוך על המצוה שתגן עליהם מפני המזיקים גם בדרך חזרתם, או לא. אָמַר לְהוּ רב, לָא יָדַעְנָא – איני יודע האם גם בדרך חזרה המצוה מגינה מפני המזיקים.

הגמרא מביאה את ההכרעה בנידון זה: אִיתְּמַר – נאמר בבית המדרש, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין לָא בַּהֲלִיכָתָן וְאַף לֹא בַּחֲזִירָתָן [–בחזרתם].

שואלת הגמרא: בְּמַאן – כשיטת מי אמורים דברי רבי אלעזר. משיבה הגמרא: דבריו הם כְּי הַאי תַּנָּא – כמו שיטת תנא זה שבברייתא שלפנינו, דְּתַנְיָא, אִיסִּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּכָל [–מתוך] מה שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה בעולי רגלים (שמות לד כד) 'וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה', מְלַמֵּד הכתוב, שֶׁתְּהֵא פָּרָתְךָ רוֹעָה בַּאֲפָר וְאֵין חַיָּה מַזִּיקָתָהּ, ותהיה תַּרְנְגוֹלְתְךָ מְנֻקֶּרֶת בָּאֲשָׁפָּה וְאֵין חוֹלְדָּה מַזִּיקָתָהּ. וְהָלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמָה פרה ותרנגולת אֵלּוּ שֶׁדַּרְכָּן לְזוֹק מובטח להם שאֵינָן ניזוקין, בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְזוֹק, שכן אדם יש לו מזל, ואינו ממהר להתנזק כמו ממונו עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שאינם ניזוקים. ממשיכה הברייתא: אֵין לִי שלא ינזקו עולי הרגל אֶלָּא בִּזמן ההֲלִיכָה לבית המקדש, אולם בִּזמן הַחֲזָרָה משם לבתיהם מְנַיִן לנו שאינם ניזוקים. תַּלְמוּד לוֹמַר בעולים לירושלים לזבוח את הפסח (דברים טז ז), 'וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאָהָלֶיךָ', וּמְלַמֵּד הכתוב שֶׁתֵּלֵךְ וְתִמְצָא אָהֳלְךָ בְּשָׁלוֹם, בלא שום נזק.

מקשה הגמרא: וְכִי מַאַחַר שלמדנו מ'והלכת לאהלך' דַּאֲפִילּוּ בַּחֲזִירָה [–בזמן חזרתם] אינם ניזוקים, מה שנאמר בַּהֲלִיכָה 'ולא יחמוד איש את ארצך' לָמָּה לִי, הלא אם אינם ניזוקים בחזרה כל שכן שאינם ניזוקים בהליכה. מתרצת הגמרא: כתוב זה נצרך לְכִדְרַבִּי אַמִּי. דְּאָמַר רַבִּי אַמִּי, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְקַע עוֹלֶה לָרֶגֶל, וְשֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע אֵין עוֹלֶה לָרֶגֶל. ודין זה נדרש ממה שנאמר 'ולא יחמוד איש את ארצך'.

הגמרא מביאה שמועה נוספת בענין עליה לרגל: אָמַר רַב אָבִין בַּר רַב אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה אֵין פֵּירוֹת גִּינּוֹסָר גדלים בִּירוּשָׁלַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים, 'אִלְמָלֵא לֹא עָלִינוּ לירושלים אֶלָּא בשביל פֵּירוֹת גִּינּוֹסָר הֲיֵינוּ', ונִמְצֵאת הָעֲלִיָּה לרגל שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. כֵּיוֹצֵא בּוֹ אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בְּרַבִּי יַנַּאי, מִפְּנֵי מָה אֵין חֲמֵי טְבֶרְיָא נמצאים בִּירוּשָׁלַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים, 'אִלְמָלֵא לֹא עָלִינוּ לירושלים אֶלָּא בשביל לְרַחוֹץ בְּחַמֵּי טְבֶרְיָא הֲיֵינוּ', ונִמְצֵאת הָעֲלִיָּה לרגל שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי המשנה: שנינו במשנתנו, וּבַמֶּה אָמְרוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת במרתף, מקום שמכניסים בו חמץ וכו'. שואלת הגמרא: מַרְתֵּף מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ – היכן נזכר במשנה עד עתה שמרתף פטור מבדיקה, כדי שתשאל מהו המרתף שחייב בבדיקה. משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר – כך אמר תנא המשנה, כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה, ומכך משתמע שאוֹצְרוֹת יַיִן וְאוֹצְרוֹת שֶׁמֶן נָמֵי [–גם כן] אֵין צָרִיךְ בהם בְּדִיקָה, שכן 'כל מקום' שנקטה המשנה בא לפטור גם אותם מבדיקה, כמבואר לעיל (ע"א).

ועל כך שואלת המשנה, וּבַמֶּה אָמְרוּ שצריך לבדוק שְׁתֵּי שׁוּרוֹת של חביות יין הסדורות בַּמַּרְתֵּף. ומשיבה המשנה, דין זה נאמר בְּמָקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ, וכגון בְּמִסְתַּפֵּק – במרתף שמסתפקים ממנו יין לצורך הסעודה, שיש לחשוש שמא נכנס לשם השמש בתוך הסעודה כשפיתו בידו, ושכח אותה שם, כמבואר לעיל (שם).

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור שיטת בית שמאי במשנתנו: שנינו במשנה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת על פני כל המרתף וכו'. אָמַר רַב יְהוּדָה, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת אלו שֶׁאָמְרוּ בית שמאי שצריך לבודקן, אלו הן שתי השורות שעומדות מול הכותל שבו הפתח, החיצונית וזו שלאחריה, מִן הָאָרֶץ וְעַד שְׁמֵי קוֹרָה [–גובה התקרה], לכל גובה ורוחב כל המרתף [ציור א]. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, שתי שורות שאמרו בית שמאי הן שׁוּרָה אַחַת כְּמִין נַאם – גימ"ל יוונית שהיא כצורת אות כ"ף סופית, שורה אחת בזקיפה, והאחת בשכיבה. ואלו הן השורה החיצונית שעומדת ממול הפתח, מהארץ עד התקרה לכל גובה ורוחב המרתף, והשכבה העליונה הסמוכה לתקרה ששוכבת לכל אורך ורוחב המרתף [ציור ב].

הגמרא מביאה סיוע מברייתא לכל אחת משיטות אלו: תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, ותַנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – שנינו בברייתא אחת כשיטת רב יהודה, ובברייתא אחרת כשיטת רבי יוחנן. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ [–שנינו כדבריו] דְּרַב יְהוּדָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, צריך לבדוק שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמַּרְתֵּף, ושְׁתֵּי שׁוּרוֹת אלו שֶׁאָמְרוּ שיש לבודקן, הן מִן הָאָרֶץ וְעַד שְׁמֵי קוֹרָה. ותַנְיָא כְּוָתֵיהּ [–ושנינו כדבריו] דְּרַבִּי יוֹחָנָן, בית שמאי אומרים, יש לבדוק שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל

המשך בעמוד ג

פְּנֵי כָּל הַמַּרְתֵּה, את השורה החיצונה שרואה **אֶת הַפֶּתַח** – הסמוכה לפתח, **וְאֵת** השורה **הָעֶלְיוֹנָה שֶׁרוֹאֶה אֶת הַקּוֹרָה,** כלומר, כל החביות העליונות הסמוכות לתקרה. אבל השורה **שֶׁלְּפָנִים הֵימֶנָּה** – מהשורה החיצונית, **וְכֵן** השורה **שֶׁלְּמֵטָּה הֵימֶנָּה** – מהשורה העליונה, **אֵין צָרִיךְ** בהן **בְּרִיקָה.**

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור שיטת בית הלל במשנתנו: **שנינו** במשנה, **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת הַחִיצוֹנוֹת שֶׁהֵן הָעֶלְיוֹנוֹת. אָמַר רַב,** בודקים שתי שורות מהשורות החיצונות הסמוכות לפתח, את השורה **הָעֶלְיוֹנָה** ביותר, **וְאֶת** השורה **שֶׁלְּמַטָּה הֵימֶנָּה** – מהעליונה [ציור ג]. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** בודקים שתי שורות מהשורות העליונות הסמוכות לתקרה, את השורה **הָעֶלְיוֹנָה** והחיצונית ביותר, **וְכֵן** את השורה **שֶׁלְּפָנִים הֵימֶנָּה** – מהחיצונה [ציור ד].

הגמרא מפרשת את טעמם של רב ושמואל. שואלת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא דְּרַב** – מהו טעמו של רב שלא פירש בדברי בית הלל שכוונתם לשתי השורות העליונות, והלא אמרו 'שהן העליונות'. משיבה הגמרא: **דְּיֵיק** [–דקדק] כן ממה שאמרו 'שתי שורות **הַחִיצוֹנוֹת',** שמשמעותן החיצוניות ביותר. שואלת הגמרא: **וְהָא** 'חיצונות שהן **עֶלְיוֹנוֹת' קָתָנֵי** [–שנינו] בדברי בית הלל, ואילו לדברי רב רק אחת מהן עליונה. משיבה הגמרא: **לְמַעוּטֵי תַּתָּאֵי דְּתַתָּיְיתָא** – 'עליונות' בא למעט את התחתונות שבתחתונות, כלומר את כל השורות שמן השורה השלישית ולמטה.

שואלת הגמרא: **וּשְׁמוּאֵל שֶׁאָמַר 'עֶלְיוֹנָה וְשֶׁלְּפָנִים הֵימֶנָּה', מַאי טַעֲמָא** – מאיזה טעם פירש כן, ולא פירש שהן שתי שורות החיצונות. משיבה הגמרא: משום **דְּדַיְיק** [–דקדק] כן ממה שאמרו בית הלל 'שהן **הָעֶלְיוֹנוֹת'.** שואלת הגמרא: **וְהָא חִיצוֹנָה קָתָנֵי** – והרי שנינו בדבריהם 'שתי שורות החיצונות', ואילו לדברי שמואל רק אחת מהן היא חיצונית. משיבה הגמרא: **לְמַעוּטֵי גַּוַּיְיאתָא דְּגַוַּיְיאתָא** – 'חיצונות' בא למעט את הפנימיות שבפנימיות, כלומר את כל השורות שמן השורה השלישית ולפנים.

הגמרא מביאה שנחלקו תנאים במחלוקת זו: **רַבִּי חֲנִיָּא תָּנֵי** [–שנה] ברייתא **כְּוָותֵיהּ דְּרַב** –כדברי רב, **וְכוּלְּהוּ תַּנָּאֵי** – ושאר שוני המשניות **תָּנוּ** [–שנו] ברייתא **כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל.** מסיקה הגמרא, **וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ** [–כמו] **דִּשְׁמוּאֵל,** שבודקים את שתי שורות עליונות, החיצונית ושלפנים הימנה.